Lucia Larissa PALEA

Academia Forţelor Terestre „Nicolae Bălcescu“ din Sibiu, Facultatea de Management Militar
”Nicolae Bălcescu” Land Forces Academy from Sibiu, Faculty of Military Management

Prozatorul Erwin Wittstock.

Interviu cu Joachim Wittstock

Erwin Wittstock, the Writer. Interview wih Joachim Wittstock

One of the followers of the writer, Joachim Wittstock, is the author of a monographic study concerning the epic work of the writer Erwin Wittstock (born in 1899 in Sibiu, deceased in 1962 in Braşov), a book that appeared in 1974 (at Dacia Publishing House from Cluj-Napoca). He has also dealt with the editing of some volumes that entail reprints and unedited aspects related to Erwin Wittstock, and has also striven by means of writing, spoken words and image to contribute to the recognition of his father's work and life. I've managed to develop this interview by appealing to this philologist, born in 1939 in Sibiu where he still lives today, acquantained with the literature of German expresion from Romania.

Keywords: literature of german expresion from Romania, Erwin Wittstock, Joachim Wittstock, interview

Institution's address: str. Revoluţiei, nr. 3-5, Sibiu, România, tel.: +40-269-432990, fax: +40-269-215554, e-mail: *office@armyacademy.ro*

Personal e-mail: *transilvaniaro@yahoo.com*

Erwin Wittstock

Unul din urmaşii scriitorului, Joachim Wittstock, este autorul unui studiu monografic despre opera epică a prozatorului Erwin Wittstock (născut 1899 la Sibiu, decedat 1962 la Braşov), carte apărută în anul 1974 (la Editura Dacia din Cluj-Napoca). S-a ocupat totodată de apariţia unor volume, conţinând reeditări şi inedite datorate lui Erwin Wittstock, şi s-a străduit, prin scris, prin cuvântul rostit şi imagine, să contribuie la cunoaşterea vieţii şi a creaţiei tatălui. Apelând la acest filolog, născut în anul 1939 la Sibiu unde trăieşte şi astăzi, familiarizat cu literatura de expresie germană din România, am realizat acest interviu.

Cum vedeţi dvs. literatura de expresie germană din România în prima jumătate a secolului al XX-lea? Dar cea din Transilvania?

Slujitorii scrisului german din România (autori, redactori de periodice, editori) s-au străduit, în limita posibilului, să fie la curent cu tendinţele novatoare care s-au manifestat în literatura produsă în centrele culturale europene. Au încercat să adopte ceea ce părea valoros din cuceririle artistice ale vremii şi totodată adecvat nevoilor unei beletristici destinată publicului autohton.

Reminiscenţe austriece respectiv maghiare s-au împletit cu influenţe româneşti, fiind recepţionate în funcţie de specificul regional al Banatului, Bucovinei şi al Transilvaniei. Un rol însemnat l-a jucat, în toate

provinciile numite, literatura Germaniei. Efectul a fost pozitiv, prin însuşirea unor modele convingătoare, uneori însă paralizant, prin sugestiile venite dintr-o multitudine de forme şi moduri de articulare, prin dominări pe piaţa de carte. În mod echilibrator au acţionat periodicele culturale germane, redactate în ţară, fie la Sibiu şi Braşov, fie la Timişoara, Cernăuţi şi, de la un moment dat, la Bucureşti.

Marea majoritate a cititorilor români, din cauza limbii nu au avut acces la creaţia literară de expresie germană din România. V-aţi gândit la oprtunitatea unei mai largi deschideri, la posibilitatea de a face cunoscute valorile patrimoniului cultural săsesc?

Mă voi limita la patrimoniul literar. Din bibliografii reiese: au fost traduse numeroase lucrări beletristice, de mai mică sau mai mare întindere. Pentru a pune în valoare pe cele mai reuşite, un prim demers ar fi bilanţarea şi ierarhizarea textelor existente.

Bibliografia întocmită de Ion Acsan „1945-1995. 50 de ani de traduceri din literaturile de limbă germană în limba română şi din literatura română în limba germană“ (Bucureşti, Editura Kriterion, 1996) cuprinde şi operele autorilor transilvăneni, puse, la vremea lor, la dispoziţia publicului cititor român, cărţi astăzi inexistente în librării. Publicaţii mai noi din acest spectru sunt înşiruite în bibliografia realizată de Erwin Josef Ţigla: „Catalogul cărţilor privind germanii din România. 1990-2009“ (Reşiţa, 2009).

Chiar dacă bibliografiile citate au o arie tematică largă în care producţia literară transilvăneană, transpusă în română nu abundă, putem realiza cu ajutorul listelor: efortul de popularizare a literaturii de expresie germană din Transilvania nu trebuie nicidecum pornit de la punctul zero, ci ar putea fi demarat de la reeditări.

Pe de altă parte, aceste bibliografii şi altele similare, precum cea elaborată de Annemarie Weber, Petra Josting şi Norbert Hopster cu privire la literatura pentru copii şi tineret din anii 1944-1989, literatură publicată în limba germană de către editurile din România (catalogul a apărut la Editura Böhlau, Colonia-Weimar-Viena, 2004) ar putea să fie folosite ca izvoare de sugestii referitoare la acţiunile ce ar trebui pornite pentru umplerea unor goluri în sectorul traduceri. Ideal ar fi ca şi probe din scrierile germane ardeleneşti mai vechi, din secolul XIX şi din primele decenii ale secolului XX, să ajungă prin traduceri la cititorii români.

Există un anumit spaţiu transilvan cu care scriitorul Erwin Wittstock se identifică?

Zonele în care a trăit, cu localităţile caracteristice lor, l-au atras în măsură mai mare decât altele, devenind deseori scena acţiunilor relatate în prozele sale. Impresii vii i-au rămas din locurile cunoscute de el în vremea copilăriei şi a adolescenţei, adică din acele aşezări în care tatăl său activase ca dascăl şi preot: Sibiul, Avrigul, prilejuind percepţia atentă a Ţării Oltului şi a Munţilor Făgăraş, Biertanul şi zona Târnavelor, Cisnădia. Cunoscuse, elev fiind, Sighişoara şi împrejurimile acelei urbe medievale precum şi Mediaşul. Clujul studenţiei sale şi Câmpia Transilvană i s-au întipărit adânc în memorie, generând mai târziu portrete plastice şi constelaţii de personaje tipice acelor meleaguri.

Nordul Transilvaniei, fiindu-i mai puţin accesibil, nu şi-a găsit decât puţin reflectarea în scrierile sale. Surprinde faptul că regiunea Năsăudului nu l-a captivat mai mult, cu toate că proveniența familiei Wittstock din Bistriţa şi amintirile neamului legate de acel loc erau perpetuate între rude prin informaţii şi anecdote de tot felul.

Din câte am remarcat, există o constanţă în evoluţia literară a scriitorului Erwin Wittstock. Acceptaţi acest punct de vedere?

Vă referiţi probabil la ataşamentul său faţă de ţinuturile numite adineauri, la comunităţile din acele zone.

Opera sa, prin diferite motive transcarpatice sau de-a dreptul „externe“, prin lărgiri de perspectivă la un orizont al Europei de sud-est şi al Europei centrale, nu este materializarea unui exclusivism ardelenesc. Domină totuşi latura transilvăneană, în tematica abordată, la tratarea subiectelor şi portretizarea personajelor, încât Erwin Wittstock pe bună dreptate a putut fi considerat un reprezentant al regionalismului de tip transilvan.

Unii scriitori din generaţia sa se simţeau răspunzători pentru comunitatea de care aparţineau. Ei se considerau oarecum purtători de cuvânt ai semenilor, ai oamenilor de acelaşi grai, de cuget şi simţământ asemnănător. Nu se eschivau de la obligaţia, de regulă incomodă, de a apăra interesele grupului, atât în lumea materială cât şi în cea spirituală. Ceva din această atitudine, din această înţelegere a rolului omului de litere se regăseşte şi în activitatea de peste decenii a lui Erwin Wittstock.

În perioada interbelică, una de maximă eficienţă în creaţia sa literară, s-a implicat activ Erwin Wittstock în viaţa artistică transilvană, dat fiind faptul că existau în acea perioadă mai multe societăţi şi cercuri literare?

Wittstock nu era nici iniţiatorul, nici principalul organizator al unor asociaţii literare, dar participa, fie ca membru de rând sau membru din comitete de conducere, fie ca invitat la diferite întruniri destinate promovării literaturii beletristice. Fusese colaborator al periodicului „Klingsor”, redactat mai întâi la Braşov (începând din anul 1924), apoi la Sibiu (până la finalul apariţiei, 1939), şi astfel a fost relativ uşor cooptat de cercul liber constituit al revistei. Momentul de

coeziune maximă al grupului strâns în jurul redacției era atins probabil atunci când revista sărbătorea zece ani de la înființare (1934).

Menționez că Erwin Wittstock a salutat inițiativa unor colegi literați de a întemeia „Breasla germană de carte din România“ (cu sediul la Sibiu), această corporație având scopul să înlesnească apariția anuală a câte unei publicații autohtone, aleasă de un juriu. Wittstock „punea“ și el „umărul“ la realizarea proiectelor, finalizate în anii 1931-1935.

La sfârșitul anilor ´20 Erwin Wittstock se număra printre scriitorii sași invitați să participe la adunările societății literare „Kemény Zsigmond“ din Târgu Mureș precum și la întâlniri cu literați din Cluj, grupați în jurul „Heliconului transilvan“ (colaboratori ai revistei „Erdélyi Helikon“).

Creatori români de literatură și interpreții lor, critici și istorici literari, îi erau cunoscuți din relații cotidiene, acestea înfăptuindu-se la Sibiu și în alte localități transilvane.

Știu că tatăl dvs. a trăit și a creat un interval de timp bine definit în Germania. Considerați că această perioadă a fost benefică pentru creația sa literară ulterioară?

Un autor de limbă franceză, originar – să zicem – din Maroc, va fi interesat să trăiască, perioade de timp mai scurte sau mai lungi, în Franța. Orientarea înspre centrele unei anumite culturi, punerea în practică a planurilor care sprijină cunoașterea acelei culturi, vor fi în mai toate cazurile profitabile pentru cei în cauză. Câștigul este de ordinul spiritual: scriitorul sosit din depărtare poate confrunta viziunea sa asupra țării, de care este atras, cu realitățile existente, acestea nevoindu-l uneori să reducă reprezentările sale idealizate la condițiile concrete, percepute la fața locului.

Încerc să explic, pe baza unei paralele depolitizate, de ce șederea intermitentă a lui Erwin Wittstock, în anii 1939-1944, la Berlin respectiv într-o mică localitate în aproperea orașului ceh Liberec (în ținutul Sudeților, Boemia), a adus pentru el un spor de experiență.

La acest aspect se adaugă și unul existențial: El trăia ca scriitor liber profesionist, iar subsistența sa și a familiei era asigurată din veniturile obținute de la editura cărților sale din München (Langen-Müller). Restricționări în gestionarea devizelor, impuse de război, necesitau prezența sa pe teritoriul de atunci al Germaniei, pentru a putea expedia familiei, în anumite intervale, minimul financiar.

Perioada interbelică și cea postbelică au fost unele de tumult social și politic. Oare Erwin Wittstock a fost un spirit ce i-a motivat pe cei din jur sau și-a propus să abordeze și să încerce soluționarea indirectă individuală a unora din marile probleme ale acelei perioade?

Ca scriitor, Wittstock s-a bazat pe difuzarea cuvântului scris, mai puțin pe expunerea orală, cu toate că îndeplinea și prin viu grai așteptările publicului (lecturi, relatări în fața „Oaspeților la vreme de seară“ – este titlul unui volum de povestiri –, cuvântări la anumite momente festive). Știa desigur că efectul expunerilor, atât ale celor tipărite cât și ale celor prezentate unor parteneri de dialog sau unor ascultători relativ mulți, nu poate fi calculat. Și nu avea nici o siguranță că părerile sale vor fi susținute timp mai îndelungat de cei cu care el ajunsese în contact.

Putea totuși, în anii ´30, să se considere un autor relativ popular, datorită tirajelor apreciabile de care se bucurau în Germania cărțile sale. Nota tradiționalistă a lor va fi fost recepționată de cei care îi citeau paginile de proză.

Apreciați ca realistă, în contextul dictaturii comuniste, atitudinea sa social-politică dată fiind ineficiența coagulării unui grup puternic care să-i susțină ideile?

Ajunsese, în jurul anului 1950, la Brașov, la convingerea că activitatea culturală, mai ales cea legată de creația literară, este binevenită, ba chiar se impunea în momente când se conturau condiții mai prielnice – nu a fost promovată atunci doar o beletristică îngust-partinică ci erau acceptate și încercări de scris autentic. Erwin Wittstock agrea de aceea lecturile în cenacluri, participa la organizarea de manifestări mai ample, cu ocazia anumitor comemorări. Ecouri pozitive, venite din publicul deloc răsfățat în primul deceniu postbelic, îl încurajau pe el și pe literații din jur să-și continue demersurile.

Când, în a doua jumătate a anilor ´50, autoritățile de stat renunțaseră treptat la deschideri de orizont, revenind la dogmatism, trecând la persecutări, activitatea culturală pierduse iarăși din terenul fertil cucerit prin eforturi anevoioase.

Impedimente personale (boală) îl nevoiau de altfel să se retragă pas cu pas de pe scena culturală, astfel că nu mai era confruntat nemijlocit cu îngrădirile poststaliniste. Indirect însă îl afectau puternic, subminându-i optimismul reținut.

Am sentimentul că întraga sa operă, în special cea din perioada postbelică, face trimitere repetată la imperativul interculturalității europene. Acest demers este unul de maximă actualitate într-un spațiu al Europei unite. Ce părere aveți dvs.?

Întrebarea dvs. a absorbit mult din spiritul timpului nostru, din latura pozitivă a mentalității omului de azi. Comendamentele sociale desprinse din noțiunile folosite de dvs. au o atât de consistentă încărcătură comportamentală și educativă, încât cu greu se va găsi un contemporan care să nu adere la ideologia conlucrării, a bunei înțelegeri dintre locuitorii unui întreg continent, dintre oameni asemănători prin particularități principale, diferiți prin caracteristici secundare.

Europa uniunilor, a unificărilor nu doar statale ci

vizând toate resorturile de activitate socială şi de conduită individuală – cum a fost apreciată de Erwin Wittstock o astfel de confederaţie, bazată pe solidaritate activă? Generaţia sa, după primul război mondial, fusese confruntată cu viziunea paneuropeană a contelui Coudenhove-Kalergi şi cu organismul suprastatal al Ligii Naţiunilor. Politica externă şi – pe urmele ei – diplomaţia erau încă dominate de confruntările dintre marile puteri. Pe toată întinderea vieţii sale, până la decesul său în anul 1962, Wittstock nu a putut înregistra şanse adevărate ale unei europeizări pe planul politic. O Europă unită, edificată eventual după modelul SUA, nu era de domeniul perspectivelor reale, ci aparţinea utopiei.

Se gândea totuşi şi la posibilităţile de transpunere în fapt a viziunii Europei unite, iar de aici decurgeau şi anumite percepte, anumite norme, fie doar pentru sine şi pentru cei din jurul său. Dacă oricum cândva, în viitorul îndepărtat, statele europene se vor uni, înfăptuind în mare coeziunea dorită, atunci cetăţenaul din oricare ţară europeană va trebui să trăiască, la scara individuală, în orizontul cerinţelor continental-europene.

În unele opere literare apar pasaje în care scriitorul Erwin Wittstock prezice sfârşitul comunităţii săseşti. Cum dimensionaţi dvs. acest aspect?

Procesul de urbanizare a cuprins şi populaţia săsească de la sate, iar „metropolizarea“ vieţii de pretutindeni (comunicare rapidă, influenţa considerabilă a mediilor, tendinţa spre egalizarea standardelor, individualismul ca doctrină a omului de azi, obligatoriu adaptabil şi mobil) nu a ocolit Transilvania.

Grupurile de populaţie săsească, mai ales cele din mediul rural şi din târgurile ardeleneşti, erau încă în plin secol XX constituite în mod tradiţional. Ce-i drept, comunitatea era supusă din interior unor acţiuni de adaptare la cerinţele timpurilor mai noi, şi totuşi rămânea vulnerabilă la ofensiva concepţiilor de modernitate venite din exterior. Precaritatea situaţiei se oglindea şi în temerile unora că nu va fi posibil ca identitatea naţională să fie păstrată, datorită numărului redus de saşi, cifră aflată continuu în scădere datorită emigrărilor.

Romanul lui Erwin Wittstock „Judecata de apoi la Altbirk“ (apărut postum, în anul 1971, tradus şi în limbile română, maghiară, franceză) sugerează finalul lumii săseşti, cel puţin sfârşitul laturilor tradiţionale ale ei. Era ultima lucrare a autorului şi a rămas fragmentară, datorită condiţiilor de muncă îngreunate prin boală. Acest fapt biografic şi-a pus amprenta asupra textului, străbătut de un oarecare pesimism. Şi totuşi nu lipseşte nici umorul, caracteristic prozatorului.

Personal îl percep pe scriitorul Erwin Wittstock ca fiind un creator de artă extrem de meticulos, mult prea aspru cu sine însuşi. Corespund oare aceste trăsături?

Exigenţele impuse scriitorului secolului XX fiind foarte mari, Erwin Wittstock nu avuse altă cale decât să fie riguros cu sine, folosind puterea sa de creaţie cu discernământ. Atât compoziţia cât şi tehnica naraţiunii trebuiau s-l preocupe intens, intr-un veac în care tocmai aceste laturi ale prozei erau supuse unor transformări substanţiale. Nu mai vorbesc de ţesătura stilistică, suferind şi ea schimbări destul de mari. Din rechizitorul criticii puteai ieşi victorios sau, dimpotrivă, învins, trecând cu oferta ta de scriitor din jaloanele producţiei literare demnă de a fi luată în seamă în umbra uitării.

Iată de ce cred că Erwin Wittstock nu a exagerat în strădaniile sale de scriitor, ci doar era dornic să-şi realizeze cât mai bine proiectele. Manuscrise nefinisate, de mai mare întindere şi totuşi fragmentare, indică uneori un decalaj dintre aspiraţie şi realizare, iar faptul că numeroase pagini au rămas netipărite nu se datorează numai regimului cenzorial din anii ´50 ci şi unor carenţe estetice. Totuşi, file alese din lucrările inedite şi chiar pasagii de mai mare întindere, au putut fi valoricate, alăturându-se părţilor celor mai reuşite din opera sa epică.

Cititorii cunosc mult mai bine creaţia literară, îl ştiu pe scriitorul Erwin Wittstock, cunosc devenirea artistică a acestuia, au însă mult prea puţine informaţii despre omul *care şi-a propulsat valorile sale spirituale. Cum l-aţi caracteriza astăzi pe tatăl dvs., scriitorul Erwin Wittstock?*

Pentru o încercare de portretizare m-aş folosi exclusiv de faptul documentar verificabil prin scris, adică în primul rând de nuvele, povestiri şi romane, apoi de alte mărturii tipărite ale sale (eseuri, corespondenţă). Este un mare avantaj pentru cunoaşterea unui scriitor când – citindu-i afirmaţiile – ai convingerea că cele scrise sunt, rând după rând, filă cu filă, expresia autentică a diferitelor trăsături ale firii sale. Gama sentimentelor, ce pot fi desprinse din text, este largă, iar gândurile sale, exprimate în apariţii purtându-i numele, sugerează, pe planul reflecţiilor, varietatea vieţii.

Raportarea sa la epocă, inevitabila reacţionare la unele evenimente ale timpului, au determinat cantonarea sa, inclusiv a unei părţi a scrierilor sale, în coordonatele secolului trecut. Alte părţi ale operei sunt relevante nu doar din punct de vedere documentar, ele îşi dovedesc în prezent viabilitatea şi vor dăinui – cum sper – şi în viitor.

E greu de spus ce trăsături ale scrierilor sale vor cauza eventual această persistenţă. Poate o oarecare pătrundere în straturile a ceea ce este general-uman, poate un motiv de înţelegere a omului în dificultate sau sugestia unei solidarităţi neaşteptate.

Sibiu, ianuarie 2010